

בר יוחאי 19

19

בית
הכנסת
קיבוץ גלילות

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי

יד יצחק בן-צבי

תצווה

פרשה ארץ ישראלית

וְשִׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

בתי כנסת בשיכוני הקטמונים בירושלים

מאת: טליה זיסקין

השכינה גולה ולא מצאה מנוח. ולא נעלם מכת"ר (=מכבוד תורתו) מה שכתוב בתורה "ושכנתי בתוך בני ישראל". ושאלתנו היא איה משכן ה' במקומו. ונעלם מאתנו מה הסיבה המעכבת את בניית בתי הכנסות (גנזך המדינה, משרד הדתות, כ"ט במנחם אב התשי"ג, 10.8.1953). בניסוח זה התבטא המחסור בבתי תפילה כחווית שכינה שגולה ושאין שכינת ה' במקומם, תוך שימוש במילות הפסוק מפרשתנו.

לאחר כמה שנים הוקמו שני מבני קבע שנועדו לבתי כנסת. העדה שהייתה רוב בשיכונים מסביב לבית הכנסת קיבלה את בית הכנסת: בקטמון א נמסר לעדה המרוקאית, ובקטמון ג לעדה התימנית. המחסור במבני תפילה המשיך להתעצם והביא את התושבים להמשיך וללחוץ על המועצה הדתית כדי למצוא פתרון קבע. עד אז נאלצו התושבים להסתדר באופן זמני: תפילה בכיתות בתי ספר, כניסה ללא היתר לדירות שלא אוכלסו עדיין, תפילה מאוחרת יותר בבית כנסת קיים ועוד.

למחסור בבתי כנסת בשיכוני העולים היו כמה סיבות. המוסדות המיישבים לא הבינו לאשורן את צרכיהם הדתיים והעדתיים של האוכלוסייה המקומית, ומראש לא נבנו די מקומות לתפילה, היות שהעולים ברובם היו שומרי מסורת. נוסף על כך, הפיצול והשוני במנהגים, בנוסחאות התפילה, בפיוטים ובפזמונים בין עדה לעדה בתוך עדות המזרח גדולים מאוד ולא אפשרו להתפלל בבית כנסת של עדה אחרת. סיבה נוספת הייתה קשורה לצרכים קהילתיים. הרצון בקהילתיות ובשימור ההווה, הלכידות וחוויות קהילת המוצא עם המעבר למקום החדש הביאו את בני הקהילות השונות בני אותה עדה לפעול להקמת בית כנסת משל עצמם, שבו יוכלו 'להרגיש בבית' ולנהוג כמנהג בית אבא.

עד אמצע שנות השבעים המשיכו בני הקהילות השונות במאמציהם להקמת בתי כנסת. חלקם התמקמו סופית במבני דירות בשיכון שעברו הסבה לבית כנסת, ואחרים עברו מהצריפים למבני קבע. כיום קיימים יותר מארבעים מבני בתי כנסת בקטמונים. חלקם פעילים במהלך השבוע, חלקם רק בשבתות, ויש שכבר אינם פעילים עוד. שלטי בתי הכנסת ועיטורים שונים בתוכם פותחים צוהר לעולמות של התמסרות למען בניית מקדשי מעט.

לקראת סוף שתי הפרשות שעוסקות בציווי הקמת המשכן וכליו מופיעים הפסוקים **וְקִדְשְׁתִּי אֶת-אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת-הַמִּזְבֵּחַ; וְאֶת-אֹהֶרֶן וְאֶת-בְּנָיו אֶקְדָּשׁ לְכַהֵן לִי. וְשִׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; וְהֵייתִי לָהֶם לֹא-לֵהִים. וַיִּדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיהֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשִׁכְנִי בְּתוֹכָם: אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיהֶם** (שמות פרק כט, מד-מו). פסוקים אלה הם מעין חתימה ליחידה שבתחילתה המילים **וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ; וְשִׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם.** (שמות כה, ח)

הצורך במבנה המכוון לעבודת הא-ל ויהיה מרכז לעם ישראל - נוכח לאורך הדורות. המשכן ובתי המקדש הראשון והשני מילאו תפקיד זה, ועם חורבן בית המקדש הפכו בתי הכנסת למעין 'מקדש מעט', מקום שיאפשר קרבה לא-לוהים, יחד עם כינוס קהילות בעם ישראל.

בשנותיה הראשונות של מדינת ישראל, עם גלי העלייה הרבים מרחבי העולם, התמודדו העולים ואיתם גם רשויות המדינה עם אתגרי קיום יומיומיים. הפתרון למגורי העולים היה בתחילה בבתים, בשכונות ובכפרים ערביים שניטשו במלחמת העצמאות, בהמשך הוקמו מחנות עולים ומעברות, ולאחר זמן - שיכוני קבע בערים ובעיירות.

שכונת הקטמונים בירושלים החלה להיבנות בשנת התשי"א (1951), כמקבץ שיכונים לעולים בסמוך לשכונת קטמון. כל שיכון ובו מספר בנייני מגורים מוספר באות אחרת וכך התקבל השם בריבוי 'קטמונים'.

העולים הגיעו ממגוון מדינות, ביניהן עירק, מרוקו, רומניה, תימן, פרס, מצרים, יוגוסלביה, תוניס ופולין. מלבד המענה לצרכים הפיסיים היומיומיים חיפשו העולים מענה לצרכיהם הדתיים והשקיעו מאמצים מרובים בבניית מקדש מעט במחוזותיהם. בתחילה כלל לא היו מבני קבע לבתי הכנסת, ושנים רבות היה מחסור במבנים לתפילה.

במסגרת מאמציהם פנו נציגי קהילות העולים לדמויות מפתח במשרד הדתות כדי לפתור בעיה זו. במכתב שנכתב למנהל מדור יישובי פרודור ירושלים במשרד הדתות, הרב שלום בן סעדיה גמליאל, מוזכר **אנו יהודי תימן משתכני דרום קטמון ג' [...] סובלים סבל קשה מנשוא מחסור בתי כנסת המתאימים למנהגינו ומסורתנו, וח"ו (=וחס וחלילה)**